

Nr 33.

Ankom till riksdagens kansli den 21 maj 1940 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

I en den 15 mars 1940 dagtecknad proposition nr 241, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att riksbanken må för tiden från och med den 1 juni 1940 till och med den 30 juni 1941 vara fritagen från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att, om förhållandena därtill giva anledning, före utgången av nämnda tid återupptaga inlösningen av bankens sedlar.

I särskilda skrivelser till Kungl. Maj:t den 7 mars 1940 hava *fullmäktige i riksbanken* hemställt, dels att riksbanken måtte för tiden från och med den 1 juni 1940 till och med den 31 maj 1941 befrias från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, dels att lagen den 15 december 1939 (nr 850) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv måtte erhålla förlängd giltighet, dels ock att fullmäktige i riksgäldskontoret ville göra framställning om förlängning av gällande bemyndigande att till riksbankens förfogande ställa skattkamarväxlar. I samband härmed hava fullmäktige i särskild skrivelse behandlat frågan om valuta- och penningpolitiken i hela dess vidd. Skrivelsen är av följande innehåll:

Det penningpolitiska program, som fastställdes av statsmakterna år 1932 och underkastades vissa modifikationer åren 1933 och 1937, uppställer en viss stabilitet i prisnivån såsom det i första hand eftersträfvansvärda målet. I ett läge, då en mera avsevärd prisstegring hotar att inträffa, borde sålunda riksbankens politik såväl som den ekonomiska politiken överhuvud inriktas på att hålla prisstegringen tillbaka och att i varje fall förhindra en inflationistisk prisutveckling. Beträffande förhållandet mellan jordbrukspolitiken och penningpolitiken framhöll bankoutskottet vid 1937 års riksdag (utlåtande nr 67), att en sådan höjning av levnadskostnaderna, som berodde på ett genom jordbrukspolitiken åstadkommet förbättrat prisläge för jordbrukets produkter, ej i och för sig borde föranleda penningpolitiska åtgärder i syfte att nedpressa prisnivån i övrigt. Motsvarande påpekande borde gälla

jämväl beträffande andra statsmakternas åtgärder, vilka vore avsedda att verka prisstegrande för vissa bestämda varor. Beträffande frågan om den svenska kronans yttre värde gav utskottet vid samma tillfälle i anslutning till föredragande departementschefen uttryck åt sin uppskattning av fördelarna av en stabil pundkurs, men framhöll samtidigt, att vid en inflationsartad utveckling på världsmarknaden den situationen kunde uppstå, att upprätthållandet av den dåvarande pundkursen måste eftergivnas med hänsyn till prisutvecklingen på den inhemska marknaden.

I samband med behandlingen vid 1938 års riksdag av frågan om fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld uttalade såväl föredragande departementschefen som bankoutskottet, att en väsentlig förändring av det ekonomiska läget borde föranleda, att valutafrågan omedelbart upptoges till omprövning av statsmakterna. I proposition till 1939 års lagtima riksdag angående samma fråga anförde departementschefen bland annat, att om krig eller krigsfara skulle inträda vissa modifikationer i den svenska valutapolitiken otvivelaktigt skulle bli erforderliga. Ett sådant läge har nu inträffat. En omprövning av det penningpolitiska programmet är därför enligt fullmäktiges mening erforderlig.

Under förra världskriget kunde Sverige draga väsentliga ekonomiska fördelar av sin ställning såsom neutral stat. Nu befinner sig vårt land däremot i det läget, att kriget utsätter hela dess ekonomiska liv för en påfrestning, som visserligen icke är lika stor som om Sverige vore krigförande part, men dock är av en sådan omfattning, att något dylikt tidigare ej kunnat tänkas under fredsförhållanden.

Det pågående kriget mellan Finland och Ryssland har hittills medfört och kan i framtiden komma att ytterligare medföra betydande ekonomiska konsekvenser för vårt land. Vår produktion, såväl av industriens som i viss mån även av jordbrukets produkter, måste inriktas icke endast med tanke på våra egna utan — om det rysk-finska kriget fortsätter — även med tanke på Finlands behov. Man måste räkna med dels att för en stor del av de för Finland insamlade medlen varor komma att inköpas från andra länder, dels ock att råvaror, som vi likviderat med utländsk valuta, efter bearbetning komma att säljas till Finland mot likvid i svenska kronor. Dessa transaktioner medföra sålunda en tidigare icke beräknad minskning av våra valuta-reserver.

De oerhört ökade utgifterna för stärkandet av landets försvarsberedskap och för hjälpen till Finland äro två av de grundläggande förändringar, som efter krigsutbrottet inträtt i vårt lands ekonomiska struktur. Från bland annat dessa förändringar måste man utgå, då det gäller att bedöma, vilken ekonomisk politik som bör föras. Man måste göra klart för sig, att därvid betydande påfrestningar för samtliga svenska medborgare äro oundvikliga.

Det tidigare angivna huvudmålet för penningpolitiken, innebärande att största möjliga stabilitet i prisnivån bör eftersträvas, bör enligt fullmäktiges åsikt kvarstå orubbat. I nuvarande läge bör emellertid dessutom uppställas det kravet på penningpolitiken, att den utformas med tanke på nödvändigheten att skydda landets valuta-reserver. Ett dylikt skydd innebär, dels att tillströmningen av valutor bör i största möjliga utsträckning stimuleras, dels att såväl den existerande valuta-reserven som de valutor, vilka i framtiden ställas till landets förfogande, reserveras för de ur hela folkhushållets synpunkt viktigaste behoven.

De penningpolitiska mål, som här angivits, nämligen eftersträvande av största möjliga stabilitet i prisnivån och skyddande av valuta-reserven, torde sammanfalla med den allmänna ekonomiska politikens målsättning. De medel av penningpolitisk natur, som stå till förfogande, äro emellertid icke till-

räckliga för uppnående av angivna mål. Härför krävas åtgärder med betydligt mera omfattande verkningar. En allmän prisstegring kan sålunda enligt fullmäktiges uppfattning ej förhindras endast genom penningpolitiska medel.

I det följande vilja fullmäktige uttala sig dels om de penningpolitiska medel, som kunna ifrågakomma, dels om de medel av mera allmän natur, vilka statsmakterna enligt fullmäktiges mening i nu rådande läge böra överväga för att underlätta eller möjliggöra uppnåendet av de mål för penningpolitiken, som ovan angivits.

Vad först beträffar frågan om den svenska kronans yttre värde är det tydligt, att densamma — oavsett den förändring, som inträffade hösten 1939 genom att kronan lösgjordes från pundet och anknöts till dollarn — befinner sig i ett helt annat läge än på våren 1937, då statsmakterna sist hade anledning att taga ställning till densamma. En sänkning av växelkurserna, som sannolikt hade genomförts, om prisstegringen då hade blivit av längre varaktighet, kunde motiveras icke blott därigenom att en dylik sänkning skulle vara ägnad att motverka en spridning av den internationella prisstegringen till den svenska marknaden, utan även därigenom att den kunde anses som ett korrektiv till den »undervärdering» av den svenska valutan, som kom till uttryck i ett växande överskott på den löpande betalningsbalansen med utlandet och en omfattande inströmning av främmande valutor till riksbanken. Nu ha emellertid endast relativt obetydliga prisstegringar förekommit i Förenta staterna, medan en stark utströmning av valutor från Sverige ägt rum. I ett dylikt läge torde en växelkurssänkning hava en betydligt minskad inverkan på importvarornas prisutveckling, emedan uppgången av importpriserna sedan krigsutbrottet endast till en del framkallats av prisstegringar på världsmarknaden. I den mån prisstegringar framträtt i England och Frankrike ha de i viss utsträckning hindrats att sprida sig till Sverige genom den sänkning av kurserna för pundet och de därtill anslutna valutorna, som ägde rum den 28 augusti 1939. Prisstegringen på svenska importvaror har i stor utsträckning orsakats av vidgade marginaler mellan cif- och fobpriser, och dessa kunna icke nämnvärt nedbringas genom en sänkning av växelkurserna. Även om en växelkurssänkning skulle te sig som önskvärd med hänsyn till dess i någon mån prissänkande inverkan på importvarorna, måste den — i varje fall såsom en isolerad åtgärd — ur valutasynpunkt i nuvarande läge avvisas, dels på grund av att den skulle verka stimulerande på även den icke nödvändiga importen och därigenom öka efterfrågan på utländska valutor, dels emedan den skulle öka svårigheterna för den svenska exporten och därigenom minska tillflödet av valutor.

Bland de penningpolitiska åtgärder, som böra ifrågakomma för att motverka såväl en allmän prisstegring som en valutautströmning, hänvisas ofta till en räntestegring och en åtstramning av penningmarknaden. Dessa medel äro emellertid enligt fullmäktiges åsikt i det rådande läget icke ensamma tillräckliga för att prisutvecklingen skall därmed kunna behärskas. Om man skulle söka hejda en allmän prisstegringstendens enbart med dessa medel, skulle sannolikt åtstramningen på penningmarknaden få drivas så långt att den privata investeringsverksamheten tvingades till en starkare inskränkning än vad som vore erforderlig för att de statliga investeringsbehoven skulle erhålla tillräckligt utrymme i form av tillgängliga kapital-, råmaterial- och arbetskraftstillgångar, samtidigt som den statliga upplåning, som är oundgängligen nödvändig, finge ske till en alltför hög räntesats.

Effekten av räntepolitiken såsom penningpolitiskt vapen begränsas i stor utsträckning under förhållanden, då oundvikliga höjningar av importvarornas priser tendera att framkalla en allmän prisstegring inom landet, då de

statliga kapitalbehoven i huvudsak äro av den natur, att de måste tillfredsställas oavsett hur landets försörjningsläge påverkas därav, samt då en pågående utströmning av kapital ur landet väsentligen är betingad av utrikespolitiska faktorer. Det bör även påpekas, att en räntestegring innebär en ökning av produktionskostnaderna. En dylik ökning kan lätt i ett läge, då flera andra prisstegrande faktorer, exempelvis stigande importpriser, varuknapphet och ökade statsutgifter, göra sig gällande, medföra prisstegringar av väsentligt större omfattning än vad kostnadsökningen i och för sig motiverar, samtidigt som räntestegringens prissänkande verkan sannolikt blir obetydlig. Å andra sidan bör enligt fullmäktiges mening i nuvarande läge en alltför utpräglad lätthet på penningmarknaden förhindras.

Riksbanken har — förutom rätten att betala ränta på insatta medel — sedan 1937 vissa andra möjligheter att påverka penningmarknaden i restriktiv riktning. Dessa böra, även om de för närvarande icke behöva tagas i bruk, enligt fullmäktiges mening bibehållas. Sålunda anse fullmäktige att rätten för Konungen att föreskriva en skärpning av kraven på bankaktiebolagens kassareserver samt bemyndigandet för riksgäldskontoret att ställa skattkammarväxlar m. m. till riksbankens förfogande böra förlängas.

Då fullmäktige, såsom ovan framhållits, äro av den åsikten, att de penningpolitiska medlen i nuvarande situation icke äro tillfyllest för att hindra en allmän prisstegring och för att effektivt motverka en valutautströmning, anse sig fullmäktige böra påvisa de övriga åtgärder på det ekonomiska området, som enligt fullmäktiges mening skulle bidra till att uppnå de angivna målen.

För prisutvecklingen har lönepolitiken en synnerligen stor betydelse. Den princip med lönereglering efter index, som i slutet av år 1939 infördes på arbetsmarknaden, var av betydelse såtillvida som därigenom lugn och en viss stadga åstadkoms på denna marknad. Det prispolitiska kravet på begränsning av kompensationen för ökade levnadskostnader, så som dessa komma till uttryck i indextalen, måste emellertid i fortsättningen beaktas. En modifiering av den index, som ligger till grund för lönerna, för att nämnda krav därigenom skulle kunna bli bättre tillgodosett, synes fullmäktige vara en angelägenhet av största vikt under nuvarande förhållanden. Härvid är det av särskild betydelse att de skärpningar i beskattningen, som genomföras, i varje fall då det gäller de statliga skatterna, icke få inverka stegrande på indexen och därigenom leda till en löneökning. Den för lönerna normgivande indexen bör följaktligen icke påverkas vare sig av den indirekta eller direkta statliga beskattningen. Enligt fullmäktiges mening synes icke heller full kompensation för den fördyring, som importvarorna på grund av prisstegringar utomlands och höjda fraktkostnader undergå, böra erhållas. En dylik fördyring är nämligen delvis av den art, att den bör bäras av samtliga medlemmar av folkhushållet. Fullmäktige hemställa därför, att frågan angående indexreglering av lönerna genom statsmakternas försorg snarast upptages till en mera ingående och allsidig omprövning.

För att lönestegringar skola kunna undgås — en sak vars betydelse ur penningpolitisk synpunkt icke kan nog kraftigt understrykas — är det av vikt att priserna på för folkförsörjningen nödvändiga varor, främst jordbruksprodukter, icke tillåtas stiga mera än som är oundgängligen nödvändigt. Dessa priser äro nämligen av utslagsgivande betydelse för de indextal, på vilka lönerna beräknas.

Vad beträffar valutasituationen är enligt fullmäktiges åsikt den valutareglering, som numera är i kraft, ingalunda tillräcklig. De utomordentligt stora kostnader, vårt försvar numera kräver, måste betalas antingen genom att förefintliga reserver förbrukas eller med det löpande dagliga arbetets resultat.

Landets under förkrigstiden uppsparade utländska valutatillgångar förslå icke till att täcka den import, som synes bli nödvändig utöver vad den löpande exporten kan inbringa. Lån i utlandet stå endast i otillräcklig omfattning till buds för att dryga ut de existerande valutatillgångarna. En sträng hushållning med valutatillgångarna är fördenskull nödvändig. Detta kan ske endast genom att begränsa den allmänna förbrukningen av importvaror så långt detta är möjligt utan skada för landets försörjningsläge och försvarskraft.

En dylik begränsning — som måste anses erforderlig för frigörande av den köpkraft, som kräves för att de statliga behoven skola kunna tillgodoses — kan åstadkommas på olika sätt. Åtgärder i detta syfte äro exempelvis importförbud, tullar, kraftigt höjda konsumtionsskatter på vissa därtill lämpliga varor eller en allmän omsättningsskatt, ransonering av vissa importerade varor eller varor, som för sin framställning kräva en stor import av råvaror eller bränsle, ävensom frivillig konsumtionsbegränsning efter av myndigheterna gjorda anvisningar så som skett beträffande förbrukningen av elektrisk ström och dylikt. En skärpt direkt beskattning har samma verkan, samtidigt som den leder till en minskning av den statliga upplåningen. I en dylik skärpning bör ingå en effektiv indragning till staten av krigsvinster.

En allmän konsumtionsbegränsning kan även komma till stånd genom att besparing av en viss del av uppkommande löneökningar göres obligatorisk.

I den mån det inhemska arbetets resultat ej förslå både till de extra statsutgifterna och till att upprätthålla vår nuvarande levnadsstandard, är det nödvändigt att minska de vanliga statsutgifterna och inskränka förbrukningen. Den yttersta sparsamhet är sålunda ofrånkomlig i fråga om sådana statliga och kommunala utgifter, som ej äro oundgängligen nödvändiga. En omprövning av redan beslutade men ej verkställda beslut om kapitalutgifter bör även göras. Icke blott den enskildes standard måste nedsättas, utan detta gäller i samma grad stat och kommuner.

Minskning av konsumtionen kan delvis undgås, därest å ena sidan exporten kan ökas i sådan omfattning, att utländska betalningsmedel för importbehovets täckning kunna erhållas, och å andra sidan produktionen inom landet kan drivas upp. Det är av ett utomordentligt intresse för hela svenska folket, framför allt för de breda lagren, att intet underlåtes, som kan öka export och produktion. Då de utbildade arbetarnas antal är begränsat och det knappt är möjligt att under nuvarande förhållanden avsevärt utöka beståndet av realkapitalet — byggnader och maskiner — torde en tillfällig ökning av arbetstiden i vissa fall vara ofrånkomlig för att bättre kunna utnyttja de nuvarande tillgångarna.

Redan nuvarande möjligheter till dispens från arbetstidslagen torde lämna utrymme för en av säregna förhållanden betingad ökning av arbetstiden. Om dessa möjligheter ej skulle vara tillfyllest kan man tänka sig, att Konungen erhåller rätt att medgiva ytterligare dispens. Därigenom kan man måhända i det längsta undvika att tillgripa tjänsteplikten. I de krigförande länderna har en arbetstidsökning måst tillgripas. Den förefaller här i Sverige vara mera tillrådig och ur arbetarnas synpunkt sett mera önskvärd än en mera allmän nedsättning av förbrukningens storlek.

För att genomföra de här antydda åtgärderna — eller andra åtgärder som kunna medverka till skyddet mot en inflation med dess förstörande och demoraliserande verkningar — kräves hela folkets förståendefulla medverkan. Hittills är förhållandevis alltför litet gjort för att bibringa allmänheten en riktig uppfattning av det ekonomiska lägets allvar. Det synes icke finnas något tvivel om att svenska folket i detta nu är villigt att underkasta sig

alla de offer, som det inser vara oundgängliga för bevarandet av landets frihet och oberoende och upprätthållandet av dess framtida utvecklingsmöjligheter. Om från statsmakternas sida lämnas den upplysning, som här åsyftas, angående det nära sammanhanget mellan försvarskraft och folkhushållning och angående syftet med de olika åtgärder, som nu måste vidtagas, skola säkerligen alla medborgare betrakta som sin plikt att söka medverka till en lösning av dessa betydelsefulla spørsmål.

Till stöd för sin förut nämnda framställning om fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse ha bankofullmäktige framhållit, att det icke funnes någon anledning att ifrågasätta, att riksbanken under det kommande året skulle kunna återupptaga inlösningen av utelöpande sedlar med guld. En grundlig omprövning av ifrågavarande stadganden syntes med hänsyn till de nu rådande, oroliga förhållandena böra anstå.

Föredragande departementschefen har anfört följande:

Samtidigt med att fullmäktige i riksbanken gjort framställning om fortsatt befrielse från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld ha de upptagit riktlinjerna för penningpolitiken till behandling och därvid funnit sig föranlåtna att gå in på en rad väsentliga frågor av allmänekonomisk och finanspolitisk natur. Jag kan helt ansluta mig till uppfattningen att en sådan utvidgning av problemet är nödvändig om man vill se de penningpolitiska frågorna i deras riktiga sammanhang. Prisutvecklingen behärskas i dagens situation av risken för varuknapphet och sannolikheten av ökning av penninginkomsterna under inflytande främst av fortsatta statliga försvarsutgifter av betydande omfattning. Penningpolitiken knytes sålunda nära samman med försörjningspolitiken och finanspolitiken. Den får utformas med hänsyn därtill och bedömas med utgångspunkt från den allmänna inverkan på samhällsekonomin man väntar av dess genomförande.

Det grundläggande kravet på samhällsekonomin är under rådande förhållanden — även ur rent penningpolitisk synpunkt — att landets produktivkrafter utnyttjas så fullständigt och ekonomiskt som förhållandena tillåta. Härför kräves otvivelaktigt inom vissa områden en ökad arbetsinsats, inom andra en omflyttning av produktiva resurser från en användning till annan. Arbetsmarknadsproblemen äro för närvarande föremål för utredningar som böra fullföljas i nära kontakt med planläggningen av råvarutillgångarnas disposition; effekten av produktionsökande åtgärder blir med nödvändighet i sista hand begränsad av materielförsörjningen.

Då det får anses uteslutet att genom utökningar i produktionen återställa den till följd av kriget rubbade balansen på marknaden har uppmärksamheten helt naturligt också riktat in sig på frågan om de medel varöver man förfogar för att åstadkomma en minskning av varuefterfrågan. Jämsides med en för detta ändamål skärpt beskattning bör ställas en frivillig eller tvångsvis genomförd upplåning av nya sparmedel samt en direkt kvantitativ reglering av varuförbrukningen.

Nödvändigheten av besparingar gäller givetvis staten lika väl som de enskilda och konsumtionen lika väl som anläggningsverksamheten. Det behöver knappast understrykas, att anspråken på sparsamhet komma att under den närmaste framtiden stegras. Även om det inte är möjligt att nu ange, hur mycket medborgare i olika ekonomisk ställning rimligen böra räkna med att få avstå av sin privata konsumtion, kunna vissa utgångspunkter för ett bedömande anses givna. Det torde vara praktiskt taget omöjligt att uppnå

den nödvändiga överflyttningen av köpkraft från enskilda till staten utan att i stor utsträckning begränsa konsumtionen även för de mindre och medelstora inkomstagarna. Man har tidigare ofta utgått ifrån att uppoffringarna från dessa inkomstagares sida icke kunna komma till stånd på frivillighetens väg utan måste framtingas genom beskattning medan man vid de större inkomsterna kan räkna med villigheten att lämna lån. Vore denna uppfattning riktig, måste det betyda en oproportionerlig ökning av skattetrycket i de lägre inkomstskikten, jämsides med en ökning av de anspråk, som de mera välbärgade i sin egenskap av långgivare skulle komma att i framtiden ställa på resultatet av den nationella produktionen. En utveckling av denna art vore ur flera synpunkter olycklig, och alla ansträngningar böra därför inriktas på att låta de mindre inkomstagarnas bidrag utgå inte bara såsom skatter utan också i form av lån.

För omfattningen av den konsumtionsbegränsning och nedskärning av investeringsverksamheten som kommer till stånd är även ränteutvecklingen av betydelse. I anslutning till ett uttalande av bankofullmäktige vill jag dock stryka under att man icke kan tänka sig att enbart räntevägen få fram den här önskade anpassningen av det ekonomiska livet efter de nya förhållandena. I själva verket torde räntan få tillmätas en mindre framträdande roll i en ekonomisk utveckling av den art det för närvarande gäller att bemästra.

I likhet med bankofullmäktige anser jag det riktigt att hålla fast vid strävan efter största möjliga stabilitet i penningvärdet. Jag utgår då från att detta program även under nu rådande förhållanden bättre svarar mot medborgarnas allmänna intresse än någon annan riktlinje som synes erbjuda sig för vår penningpolitik. Programmet innebär icke någon stel bindning vid en viss prisnivå. I nuvarande läge motiverar det icke försök att motväga importprisstegringarna genom en nedpressning av andra priser men väl däremot ansträngningar av här angiven inriktning och innebörd för att förhindra en allmän prisstegring utöver vad det försämrade försörjningsläget får anses motivera.

Strävan att reglera penningvärdet förutsätter en samordning mellan statliga åtgärder och enskildas eller organisationers frivilliga insatser, som går utöver det under fredstider vanliga, och om vars resultat man endast kan uttrycka förhoppningar eller förväntningar. De svårigheter som möta äro betydande men måste övervinnas, om medel till det yttre försvaret skola uppbringas och folkförsörjningen tryggas, om produktionen skall hållas fullt i gång och bördorna fördelas rimligt mellan medborgarna, samtidigt med att penningvärdet i nyss angiven utsträckning bevaras.

Såsom bankofullmäktige anfört i sin framställning om fortsatt befrielse från guldinlösningskyldigheten för tiden den 1 juni 1940—31 maj 1941, finnes i rådande penningpolitiska läge ingen möjlighet att återupptaga inlösningsen av utelöpande sedlar med guld. Jag delar även fullmäktiges uppfattning, att det icke nu är en lämplig tidpunkt att göra en allmän översyn över de bestämmelser, som reglera vårt penningväsens anknytning till guldet, ehuru givetvis de förhållanden, som sedan en längre tid tillbaka varit rådande i vårt land, i väsentliga avseenden rubbat förutsättningarna för de legala bestämmelserna i ämnet.

Jag finner mig sålunda kunna tillstyrka bifall till fullmäktiges framställning. Lämpligen bör dock tiden för den fortsatta befrielsen från sedelinlösningskyldigheten, i likhet med vad som föreslagits beträffande vissa fullmaktslagar på det ekonomiska området, utsträckas till och med den 30 juni 1941.

Utskottet.

Sedan bankofullmäktige avläto sin ovan intagna skrivelse rörande valutapolitiken och därmed sammanhängande samhällsekonomiska spörsmål, har Sveriges ekonomiska läge i hög grad förändrats. Intensifieringen av stormaktskriget har för vårt lands vidkommande medfört icke blott avsevärt ökade krav på försvarsberedskapen utan även en avspärrning av viktiga handelsförbindelser med utlandet. Alltjämt synes dock bevarandet av största möjliga stabilitet i prisnivån böra, i enlighet med vad fullmäktige uttalat, utgöra det främsta målet för valutapolitiken, eftersom en dylik stabilitet är en viktig förutsättning för ett sunt näringsliv. Även det andra av fullmäktige uppställda målet, skyddandet av valutareserven, är en angelägenhet av stor betydelse, även om densamma på grund av handelsavspärrningen tills vidare kommit i bakgrunden.

Såsom chefen för finansdepartementet framhållit, bör emellertid den åsyftade stabiliteten i prisnivån icke få medföra en stel bindning vid en viss allmän prisnivå. Detta skulle nämligen betyda, att en fördyring av importvaror, som framkallas av höjda frakter och försäkringsavgifter eller av knapphet på dessa varor, finge kompenseras genom en nedpressning av prisnivån för de inom landet producerade varorna. En dylik prissänkning skulle i sin tur kräva en allmän lönesänkning och på det hela taget förutsätta en deflationspolitik, som torde vara svår att realisera och som för övrigt icke kan betraktas såsom önskvärd.

Den eftersträfvade prisstabiliteten bör i stället innebära, att prisnivån för sådana varor, i vilka väsentligen ingå svenska produktionsfaktorer, hålles i stort sett konstant. Förutsättningen härför är på sätt i det följande närmare beröres, att en någorlunda fast prisnivå gäller för dessa produktionsfaktorer. En fördyrad tillförsel av importvaror bör däremot få medföra en motsvarande prisstegring å dessa här i landet. I anslutning härtill böra priserna å svenska varor, som framställas av utländska råvaror, få höjas, i den mån råvarukostnaderna stigit. Prisstegring av ifrågavarande slag är närmast resultatet av en försämrad försörjning med utländska produkter och är tydligen av en helt annan art än den som vanligen betecknas såsom inflation. Vid oförändrad inkomstnivå medför prisstegringen å importvarorna en sänkning av levnadsstandarden och utgör en börda, vilken samtliga medborgare hava att påtaga sig på grund av tidsläget. Vad nu sagts gäller även sådana prisstegringar, som föranledas av nya eller höjda skatter.

I nära anslutning till vad fullmäktige och departementschefen anfört anser sig utskottet här nedan böra i korthet behandla de viktigaste penningpolitiska förutsättningarna för bevarandet av prisstabilitet i ovan angiven mening.

Till en början måste fastslås, att en stegring av ersättningen till svenska produktionsfaktorer bör så vitt möjligt begränsas. Förhöjd ersättning bör i huvudsak endast få förekomma i sådana fall, där ett bibehållande av en relativt låg ersättning för visst arbete skulle minska förutsättningarna för landets förseende med erforderliga varor. Önskemålet att undvika en mera väsentlig stegring av ersättningen åt produktionsfaktorerna gäller icke blott

löner och företagarvinster utan även ersättningen för disposition av kapital. Med avseende å lönerna synes vad fullmäktige anfört rörande behovet av en omprövning av frågan om lönesättningen efter levnadskostnadsindex vara förtjänt av beaktande. Såsom fullmäktige framhållit, är det vidare av vikt, att priserna på för folkförsörjningen nödvändiga jordbruksprodukter icke tillåtas stiga mer än som är oundgängligen nödvändigt. I detta sammanhang må erinras, att handelsavspärrningen för jordbrukets del medfört minskade produktions- och avsättningsmöjligheter, vilket föranlett ökad stödåtgärder från statens sida. Överhuvud taget synes genom den priskontroll, som staten i samverkan med industrien och handeln utövar genom den s. k. priskontrollnämnden, ävensom genom andra åtgärder böra så vitt möjligt förhindras, att priserna stiga mer än som svarar mot produktionskostnadernas höjning. Prisövervakningen torde i första hand böra inriktas på standardiserade varor av särskild betydelse och även utbyggas med ransonering, där så erfordras för att ernå en rättvis fördelning av en knapp tillgång. Av praktiska skäl läser emellertid priskontrollen icke kunna förhindra, att priserna på åtskilliga för hushållningen mindre viktiga varor stiga mer än som motsvarar kostnadsstegringen. I dylika fall bör staten genom beskattning indraga större delen av den härvid uppkomna vinstökningen.

Av en viss betydelse för prisbildningen äro även de av statliga, kommunala eller andra offentliga organ bestämda taxorna för begagnande av kommunikationsmedel samt för förbrukning av gas och elektricitet m. m. I den mån genom fördyringen av utländska råvaror en mera betydande kostnadsstegring ägt rum, torde det vara ofrånkomligt, att detta får återspeglas i förhöjda taxor. Överhuvud taget synes det emellertid angeläget, att största möjliga återhållsamhet iakttages med avseende å prishöjningar på ifrågavarande områden.

Vidkommande härefter frågan om ersättningen till produktionsfaktorn kapital torde, såsom departementschefen anfört, räntan få tillmätas en mindre framträdande roll i en ekonomisk utveckling av den art det för närvarande gäller att bemästra. Kreditinskränkning torde otvivelaktigt i nuvarande läge utgöra ett mera verksamt medel för att ernå en nedskärning av de enskilda investeringarna, vilka för övrigt starkt hållas tillbaka på grund av den genom avspärrningen inträdda minskningen i råvarutillgångarna. En avsevärd nedgång i investeringarna har redan kommit till stånd därigenom att den enskilda byggnadsverksamheten, som vanligen tager i anspråk större delen av landets kapitalbildning, praktiskt taget blivit nedlagd. Med hänsyn härtill torde en hög räntenivå icke vara erforderlig för en begränsning av den enskilda investeringen. Icke heller torde omfattningen av det enskilda sparandet i någon större utsträckning påverkas av en höjning av den nuvarande räntenivån. Under sådana omständigheter torde de valutavårdande myndigheterna äga stora möjligheter, i varje fall större än under normala förhållanden, att utan menlig inverkan på investering och sparande begränsa den stegring av räntenivån utöver förkrigsläget, som otvivelaktigt i viss mån varit

ofrånkomlig. Det bör tilläggas, att en höjning av räntenivån, i den mån den icke verkar återhållande på den enskilda investeringen, närmast medför en tendens till höjning av prisnivån, enär räntan såsom kostnadsfaktor inarbetas i priserna. Det torde i nuvarande läge — särskilt med hänsyn till önskvärdheten att icke ytterligare öka svårigheterna för näringslivet och fördyra den statliga upplåningen — få anses vara en av de valutavårdande myndigheternas förnämsta uppgifter att tillse, att räntorna inom landet hållas på den lägsta nivå, som förhållandena på penning- och kapitalmarknaderna samt hänsynen till de penningpolitiska målen medgiva.

I detta sammanhang må även framhållas betydelsen av att kreditinrättningarna särskilt med tanke på de svårigheter, som näringslivet för närvarande har att kämpa med, i möjligaste mån söka begränsa marginalen mellan in- och utlåningsräntorna. Bland annat torde detta kunna ske genom att kostnaderna för verksamheten nedbringas medelst rationaliserings- och besparingsåtgärder. Indragning av avdelningskontor på mindre orter, där mer än en bank har dylika kontor, torde sålunda i åtskilliga fall kunna ske utan större olägenhet. Det torde kunna förväntas, att bankerna själva taga hithörande spörsmål under övervägande och vidtaga de åtgärder, som kunna befinnas erforderliga och lämpliga. Emellertid synes det enligt utskottets mening vara av vikt, att utlåningsräntorna fortlöpande övervakas. En dylik övervakning skulle vara ägnad att komplettera och stödja priskontrollnämndens översyn över den allmänna prisutvecklingen inom landet. Det ankommer givetvis på riksbanken att i samverkan med bank- och fondinspektionen följa utvecklingen av utlåningsräntorna och, i den mån så finnes erforderligt, ingripa mot tendenser till utvidgning av marginalen mellan in- och utlåningsräntorna.

Bland övriga positiva åtgärder till förhindrande av en prisstegring märkes främst en ökning av varutillgången. Såsom departementschefen framhållit, är det av största vikt, att landets produktiva krafter utnyttjas så fullständigt och ekonomiskt som förhållandena medgiva. I detta avseende måste, på sätt i propositionen antytts, ökade insatser utkrävas av arbetskraften inom produktionen samt olika produktionsökande åtgärder vidtagas. Man lärer emellertid få utgå från, att den minskade tillgången på utländska råvaror kommer att avsevärt begränsa möjligheterna för en utökning av den svenska produktionen.

Under alla omständigheter bör i betraktande av de genom försvarsberedskapen starkt stegrade statsutgifterna så vitt möjligt undvikas, att allmänna köpkraften i landet ökas genom direkt stegring av löner eller ansvällning av andra inkomster. En stark köpkraftsökning torde nämligen knappast kunna undgå att medföra prisstegring eller varubrist. Till förhindrande av en dylik utveckling är det, såsom i propositionen berörts, nödvändigt att i stor utsträckning överflytta köpkraft från enskilda till staten. Ökningen av statsutgifterna bör med andra ord uppvägas av en minskning av den privata varuefterfrågan för såväl konsumtion som anläggningsverksamhet. I enlighet med vad departementschefen uttalat bör i sådant syfte anlitas

skärpt beskattning, frivillig eller tvångsvis genomförd upplåning av nya sparmedel samt en direkt kvantitativ reglering av varuförbrukningen. Genom det nu utbudna försvarslånet söker staten uppsamla företrädesvis sådana sparmedel, som erhållas genom konsumtionsinskränkning, och det måste — icke minst ur penningpolitisk synpunkt — anses vara av synnerlig vikt, att medborgarna i största möjliga utsträckning öka sitt sparande för att deltaga i lånet. Med hänsyn till det statliga lånebehovets storlek är det emellertid nödvändigt, att även redan uppsamlade sparmedel ställas till förfogande.

Lika viktigt som att de enskilda begränsa sin konsumtion är, att staten och andra offentliga organ inskränka sina ordinarie utgifter. Alla möjligheter till besparingar härutinnan böra därför tillvaratagas, och gäller detta även redan beslutade utgifter.

Vad slutligen angår den i propositionen gjorda hemställan om fortsatt befrielse för riksbanken från sedelinlösningsskyldigheten, har densamma ej givit utskottet anledning till erinran.

Åberopande det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Stockholm den 21 maj 1940.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar Åkerberg, Holmström, Sandén*, Friggerdker, von Horn, Nilsson i Mölndal, Ohlin och Sundvik;

från andra kammaren: herrar Paulsen, Andersson i Falkenberg, K. A. Westman*, Gustavson i Västerås, Osberg, Svedman, Andersson i Munkaljungby och Andersson i Lindome.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

